स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा बालबालिकासंग प्रत्यक्ष सम्बन्धित रहेका केही प्रावधानहरू

संघीय संरचनानुरूप स्थानीय सरकारको भूमिका अत्यन्त महत्वपूर्ण रहेको छ । बालबालिका समाजका एक महत्वपूर्ण र संवेदनशील समूह हुन् । हरेक योजना निर्माणको तहदेखि स्रोत विनियोजन र कार्यान्वयनको तहसम्म बालबालिकाको विषयलाई प्राथमिकता दिनुपर्दछ । संविधानमा उल्लेखित बालबालिकाको मौलिक हक अधिकारको व्यवहारतः कार्यान्वयन गर्ने एक प्रमुख जिम्मेवारी स्थानीय सरकारमा रहन जान्छ । स्थानीय सरकारको भूमिकाका बारेमा हालै जारी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा विभिन्न प्रावधानहरू उल्लेख भएका छन् । अन्य व्यक्ति सरह बालबालिकाको लागि पनि ती प्रावधानहरू आकर्षित हुन्छन् । विशेषतः उक्त ऐनमा बालबालिकासँग प्रत्यक्ष सम्बन्धित प्रावधानहरू निम्नानुसार रहेका छन् । यी व्यवस्था लगायत संविधान र अन्य ऐनहरू, अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता र दस्तावेजहरूले बालबालिकासम्बन्धी गरेको व्यवस्थाहरूलाई कार्यान्वयन गर्न स्थानीय सरकारसँग सबैले समन्वय, सहकार्य गर्नु पर्दछ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा भएका बालबालिका सम्बन्धी व्यवस्थाहरूलाई सजिलै बुझ्न सकियोस् भनी बालअधिकारका चार समुहमा राखेर प्रस्तुत गरिएकोछ ।

१. बाल बचाउ

क. गाउँपलिका तथा नगरपालिकाको काम,कर्तव्य र अधिकार (एकल)

दफा	प्रावधान
११(२)(झ) (आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाई)	(१) आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाई तथा पोषण सम्बन्धी नीति , कानून, मापदण्ड, योजनाको तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा नियमन, (२) आधारभूत स्वास्थ्य , प्रजनन स्वास्थ्य र पोषण सेवाको सञ्चालन र प्रवर्द्धन,
	(११) परिवार नियोजन तथा मातृशिशु कल्याण सम्बन्धी सेवा सञ्चालन , अनुमति, अनुगमन तथा नियमन, (१२) महिला तथा बालबालिकाको कुपोषण न्यूनीकरण , रोकथाम, नियन्त्रण र व्यवस्थापन।

ख. वडा समितिको काम,कर्तव्य र अधिकार

दफा	प्रावधान
१२(२)(ग) (विकास कार्य)	(५) खोप सेवा कार्यक्रमको सञ्चालन , व्यवस्थापन तथा समन्वय गर्ने, (६) पोषण कार्यक्रमको सञ्चालन तथा समन्वय गर्ने ,

२. बाल संरक्षण

क. गाउँपलिका तथा नगरपालिकाको काम,कर्तव्य र अधिकार (एकल)

दफा	प्रावधान
११(२)(च) (स्थानीय तथ्याङ्क र अभिलेख सङ्कलन)	(२) जन्म , मृत्यु, विवाह, सम्बन्ध विच्छेद, बसाइँसराइ दर्ता र पारिवारिक लगतको अभिलेख तथा पञ्जीकरण व्यवस्थापन
११(२)(त) (जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति	(५) सडक बालबालिका , अनाथ, असहाय, अशक्त र मानसिक असन्तुलन भएका व्यक्तिहरूको पुनर्स्थापना केन्द्रको सञ्चालन, व्यवस्थापन,

र असक्तहरूको व्यवस्थापन)	अनुगमन र नियमन,

ख. सङ्घ तथा प्रदेश कानूनको अधीनमा रही गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकार

दफा	**प्रावधान**
११(४)(६) (व्यक्तिगत घटना, जन्म, मृत्यु, विवाह र तथ्याङ्क)	(१) व्यक्तिगत घटना (जन्म ,मृत्यु, विवाह, बसाइँसराइ, सम्बन्ध विच्छेद र धर्मपुत्र र धर्मपुत्री) को दर्ता

ग. वडा समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार

दफा	**प्रावधान**
१२(२)(ग) (विकास कार्य)	(३२) बालविवाह , बहुविवाह, लैङ्गिक हिंसा, छुवाछुत, दहेज तथा दाइजो, हलिया प्रथा, छाउपडी, कमलरी प्रथा, बालश्रम, मानव बेचविखन जस्ता सामाजिक कुरीति र अन्धविश्वासको अन्त्य गर्ने, गराउने,
	(३६) सडक बालबालिकाको उद्धार र पुनर्स्थापनाको लागि लगत सङ्कलन गर्ने ,
१२(२)(ङ) (सिफारिस तथा प्रमाणित गर्ने)	(१९) संरक्षक प्रमाणित गर्ने तथा संस्थागत र व्यक्तिगत संरक्षक सिफारिस गर्ने,
	(३०) अशक्त , असहाय तथा अनाथको पालन पोषणको लागि सिफारिस गर्ने,

घ. न्यायिक कार्य

दफा	**प्रावधान**
४७ (न्यायिक समितिको अधिकारक्षेत्र)	(१) न्यायिक समितिलाई देहायका विवादको निरूपण गर्ने अधिकार हुनेछ (छ) नाबालक छोरा छोरी ... लाई इज्जत आमद अनुसार खान लाउन वा शिक्षा दीक्षा नदिएको
४९ (न्याय सम्पादनको प्रक्रिया)	(८) ... न्यायिक समितिले अधिकारक्षेत्र प्रयोग गर्दा पति पत्नी बिचको वा जेष्ठ नागरिकको संरक्षण सम्बन्धी विवादमा पीडित, निजको नाबालक सन्तान वा निजसँग आश्रित अन्य कुनै व्यक्तिको हितको लागि सम्बन्धित पक्षलाई देहायको अन्तरिम संरक्षणात्मक आदेश समेत दिन सक्नेछ : (क) पीडितलाई निज बसी आएको घरमा बसोबास गर्न दिन, खान लाउन दिन, कुटपिट नगर्न तथा शिष्ट र सभ्य व्यवहार गर्न, (ख) पीडितलाई शारीरिक वा मानसिक चोट पुगेको भएमा उपचार गराउन, (ग) पीडितलाई अलग रूपमा बसोबासको प्रबन्ध गर्नु पर्ने देखिएमा सोको व्यवस्था गर्न र त्यसरी अलग बस्दा निजको भरणपोषणको लागि उचित व्यवस्था गर्न, (घ) पीडितलाई गालीगलौज गर्ने, धम्की दिने वा असभ्य व्यवहार गर्ने कार्य नगर्न, नगराउन, (ङ) पीडितको हित र सुरक्षाको लागि अन्य आवश्यक र उपयुक्त कुरा गर्न वा गराउन।

३. बाल विकास

क. गाउँपलिका तथा नगरपालिकाको काम,कर्तव्य र अधिकार (एकल)

दफा	प्रावधान
११(२)(ज) (आधारभूत र माध्यमिक शिक्षा)	(१) प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा , आधारभूत शिक्षा, अभिभावक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा, खुला तथा वैकल्पिक निरन्तर सिकाइ, सामुदायिक सिकाइ र विशेष शिक्षा सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन र नियमन, (२) सामुदायिक , संस्थागत, गुठी र सहकारी विद्यालय स्थापना, अनुमति, सञ्चालन, व्यवस्थापन तथा नियमन, (३) प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमको योजना तर्जुमा , सञ्चालन, अनुमति, अनुगमन, मूल्याङ्कन र नियमन, (४) मातृभाषामा शिक्षा दिने विद्यालयको अनुमति , अनुगमन तथा नियमन, (५) गाभिएका वा बन्द गरिएका विद्यालयहरूको सम्पत्ति व्यवस्थापन , (६) गाउँ तथा नगर शिक्षा समिति गठन तथा व्यवस्थापन , (७) विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन तथा व्यवस्थापन , (८) विद्यालयको नामाकरण , (९) सामुदायिक विद्यालयको जग्गाको स्वामित्व , सम्पत्तिको अभिलेख, संरक्षण र व्यवस्थापन, (१०) विद्यालयको गुणस्तर अभिव[द्धि तथा पाठ्यसामग्रीको वितरण, (११) सामुदायिक विद्यालयको शिक्षक तथा कर्मचारीको दरबन्दी मिलान, (१२) विद्यालयको नक्साङ्कन, अनुमति, स्वीकृति, समायोजन तथा नियमन, (१३) सामुदायिक विद्यालयको शैक्षिक पूर्वाधार निर्माण , मर्मत सम्भार, सञ्चालन र व्यवस्थापन, (१४) आधारभूत तहको परीक्षा सञ्चालन, अनुगमन तथा व्यवस्थापन, (१५) विद्यार्थी सिकाई उपलब्धीको परीक्षण र व्यवस्थापन, (१६) निःशुल्क शिक्षा, विद्यार्थी प्रोत्साहन तथा छात्रवृत्तिको व्यवस्थापन, (१७) ट्यूसन , कोचिङ्ग जस्ता विद्यालय बाहिर हुने अध्यापन सेवाको अनुमति तथा नियमन, (१८) स्थानीयस्तरको शैक्षिक ज्ञान, सीप र प्रविधिको संरक्षण, प्रवर्द्धन र स्तरीकरण, (१९) स्थानीय पुस्तकालय र वाचनालयको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन, (२०) माध्यमिक तहसम्मको शैक्षिक कार्यक्रमको समन्वय र नियमन, (२१) सामुदायिक विद्यालयलाई दिने अनुदान तथा सोको बजेट व्यवस्थापन , विद्यालयको आय व्ययको लेखा अनुशासन कायम, अनुगमन र नियमन, (२२) शिक्षण सिकाइ, शिक्षक र कर्मचारीको तालिम तथा क्षमता बिकास, (२३) अतिरिक्त शैक्षिक क्रियाकलापको सञ्चालन।

ख. वडा समितिको काम,कर्तव्य र अधिकार

दफा	प्रावधान
१२(२)(ग) (विकास कार्य)	(१) बाल उद्यानको व्यवस्था गर्ने , (२) अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रम , शिशु स्याहार तथा प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्र सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्ने,

	(३) पुस्तकालय , वाचनालय, सामुदायिक सिकाइ केन्द्र, बालक्लव तथा बालसञ्जालको सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्ने,
	(१९) वडाभित्र खेलकुद पूर्वाधारको विकास गर्ने, (२०) अन्तरविद्यालय तथा क्लव मार्फत खेलकूद कार्यक्रमको सञ्चालन गर्ने गराउने ,
	(२९) वडालाई बालमैत्री बनाउने , (३०) वडाभित्र आर्थिक तथा सामाजिक रुपमा पछि परेका महिला , बालबालिका, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक, अल्पसङ्ख्यक, सीमान्तकृत समुदायको अभिलेख राखी सामाजिक र आर्थिक उत्थान सम्बन्धी काम गर्ने
	(४०) प्राङ्गारिक कृषि, सुरक्षित मातृत्व, विद्यार्थी भर्ना, पूर्ण खोप, खुला दिशामुक्त सरसफाई, वातावरणमैत्री तथा बालमैत्री शासनजस्ता प्रवर्द्धनात्मक कार्यहरू गर्ने, गराउने,
१२(२)(ङ) (सिफारिस तथा प्रमाणित गर्ने)	(२७) आधारभूत विद्यालय खोल्न सिफारिस गर्ने ,
	(२९) विद्यालयको कक्षा थप गर्न सिफारिस गर्ने ,
	(३३) विद्यालय ठाउँसारी गर्न सिफारिस गर्ने ,

४. बाल सहभागिता

दफा	प्रावधान
२४ (योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने)	(२) ... योजना बनाउँदा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति , लक्ष्य, उद्देश्य, समयसीमा र प्रक्रियासँग अनुकूल हुने गरी ... बालमैत्री ... जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयलाई ध्यान दिनु पर्नेछ।
	(३) ... योजना बनाउँदा देहायका विषयलाई प्राथमिकता दिनु पर्नेछः (च) महिला , बालबालिका तथा पिछडिएका वर्ग, क्षेत्र र समुदायलाई प्रत्यक्ष लाभ पुग्ने,
	(५) गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दा ... बालबालिका ... लगायतका सरोकारवालाहरूको अधिकतम सहभागितामा गर्नु पर्नेछ।

नेपाल सरकार

महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय

केन्द्रीय बालकल्याण समिति